

PREKOMJERNI TURIZAM U ZAŠTIĆENIM PODRUČJIMA - IZAZOVI I MOGUĆA RJEŠENJA

Šparavec, Joana

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:242379>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-14**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za interdisciplinarne, talijanske i kulturološke studije
Kultura i turizam

JOANA ŠPARAVEC

**PREKOMJERNI TURIZAM U ZAŠTIĆENIM
PODRUČJIMA – IZAZOVI I MOGUĆA
RJEŠENJA**

Završni rad

Pula, 2020.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za interdisciplinarne, talijanske i kulturološke studije
Kultura i turizam

JOANA ŠPARAVEC

PREKOMJERNI TURIZAM U ZAŠTIĆENIM PODRUČJIMA – IZAZOVI I MOGUĆA RJEŠENJA

Završni rad

JMBAG: 0303074720, redovita studentica

Studijski smjer: Kultura i turizam

Predmet: Posebni oblici turizma

Znanstveno područje: Interdisciplinarne znanosti

Mentorica: doc. dr. sc. Nataša Urošević

Pula, rujan 2020.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani JOANA ŠPARAVEC, kandidat za prvostupnika KULTURE I TURIZMA ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljeni način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

Šparavec Joana

U Puli, 7. rujna 2020.

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

Ja, JOANA ŠPARAVEC dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj Završni rad pod nazivom PREKOMJERNI TURIZAM U ZAŠTIĆENIM PODRUČJIMA - IZAZOVI I MOGUĆA RJEŠENJA

koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 7. Rujna, 2020.

Potpis

Šparava Joana

SADRŽAJ

1.UVOD	1
2.TURIZAM U ZAŠTIĆENIM PODRUČJIMA	2
2.1. Pojam turizma i njegov povijesni razvoj	2
2.2. Zaštićena područja kao turističke destinacije	4
2.3. Utjecaj turizma na zaštićena područja	8
3.PREKOMJERNI TURIZAM	11
3.1. Pojam, uzroci i učinci prekomjernog turizma.....	11
3.2. Pojava prekomjernog turizma – posljedica masovnog turizma	12
3.3. Prihvatni kapacitet destinacije	13
3.4. Trendovi koji utječu na pojavu prekomjernog turizma.....	14
4.UPRAVLJANJE TURIZMOM I POSJETITELJIMA U ZAŠTIĆENIM PODRUČJIMA - IZAZOV ODRŽIVOSTI	16
4.1. Pojam održivog turizma	18
4.2. Upravljanje posjetiteljima kao način provedbe održivog turizma	19
5.PRIMJERI I MOGUĆA RJEŠENJA PREKOMJERNOG TURIZMA NA ZAŠTIĆENIM PODRUČJIMA U SVIJETU, EUROPI I HRVATSKOJ.....	21
5.1.Nacionalni park Grand Canyon, Sjedinjene Američke Države	21
5.2.Maya Bay - otok PhiPhiLeh, Tajland	22
5.3.Veliki koraljni greben, Australija.....	23
5.4.Područje Geirangerjorda, Norveška	25
5.5.Nacionalni park Plitvička jezera	26
6.ZAKLJUČAK	29
Popis slika	31
Popis tablica	31
LITERATURA.....	32
Sažetak	35
Summary	36

1. UVOD

Svjedoci smo rastućeg broja turista koji posjećuju atraktivne turističke destinacije, ne razmišljajući pritom o posljedicama koje ostavljaju za sobom, kako za lokalno stanovništvo, tako i za okoliš. Prekomjerni turizam je posljedična pojava recentnih trendova, poput jeftinih i lako dostupnih putovanja, utjecaja interneta i društvenih medija.

Cilj ovog završnog rada je pobliže pojasniti sam pojam prekomjernog turizma te potvrditi ili opovrgnuti hipotezu da prekomjerni turizam ima štetan utjecaj na zaštićena područja. Korištene metode prikupljanja podataka u izradi završnog rada su metoda sinteze (deskriptivna) i metoda analize. U nastavku rada prvo će se definirati pojam turizma te iznijeti kratka povijest turizma u svijetu, a zatim i Republike Hrvatske. Zatim će biti pojašnjen pojam zaštićenog područja te kako ono djeluje kao turistička destinacija. Kroz rad provlači se pojam prekomjernog turizma, pa je tako sam taj pojam pojašnjen u trećem poglavlju, kao i njegovi uzroci te trendovi koji utječu na pojavu prekomjernog turizma. Kapacitet nosivosti bitan je pojam vezan uz prekomjerni turizam jer se on smatra jednim od njegovih temeljnih ishodišta. U četvrtom se poglavlju donosi pregled upravljanja turizmom i posjetiteljima u zaštićenim područjima. U tom se poglavlju spominje i održivi razvoj turizma kao bitna stavka u „borbi“ protiv prekomjernog turizma. U petom poglavlju donosi se pregled primjera turističkih destinacija, koje se suočavaju s problemom prekomjernog turizma, na temelju uzroka prekomjernog turizma i mogućih rješenja, odnosno pokrenutih mjera, a u zaključku su sintetizirani i ukratko komentirani rezultati istraživanja.

2. TURIZAM U ZAŠTIĆENIM PODRUČJIMA

U ovom poglavlju definira se pojam turizma i iznosi povijest razvoja turizma u svijetu i na teritoriju Republike Hrvatske te će se pojasniti pojam zaštićenih područja i kako ona djeluju kao turističke destinacije.

2.1. Pojam turizma i njegov povijesni razvoj

Najstarija definicija turizma objašnjava turizam kao skup odnosa i pojava koje proizlaze iz putovanja i boravka posjetitelja nekog mjesta, ako im se tim boravkom ne zasniva stalno boravište i ako s takvim boravkom nije povezana nikakva privredna djelatnost. Definiciju su iznijeli švicarski turistički stručnjaci Walter Hunziker i Kurt Krapf 1942. godine, a službeno je prihvaćena od strane AIEST-a (Međunarodno udruženje znanstvenih turističkih stručnjaka) te je i danas opće prihvaćena u svijetu i u velikoj mjeri se upotrebljava.¹

U današnje vrijeme, turizam je važna gospodarska djelatnost koja je inkorporirana u sve sfere društvenog i gospodarskog života. Iako je turizam još uvijek mlada znanstvena disciplina, velikom brzinom je postao masovna pojava i ekonomska kategorija koja je danas glavni generator potrošnje. Turizam je dinamična pojava koja se uvijek manifestira u nekoj okolini koja mora imati privlačnu snagu za posjetitelje.² Kao temeljna obilježja turizma Čavlek navodi da turizma nema bez putovanja i kretanja ljudi te njihova boravka u turističkim odredištima, da se putovanje i boravak moraju zbivati izvan uobičajene sredine u kojoj se osoba kreće, živi i radi, a privremeni boravak u nekom turističkom određištu znači da se turizam zasniva na dvosmjernom ili kružnom putovanju koje ima vremenski okvir u kojem se događa. Stalni boravak u destinaciji nije svrha turističkog putovanja, a u turističkom određištu turisti troše, ali ne privređuju.³

Čovjekova motivacija, odnosno potreba, za promjenom mjesta boravka pokretač je turističkih putovanja. Razvoj suvremenog turizma potaknut je razvojem tehnologije, sociološkim prilikama i razvojem stupnja međuljudskih odnosa. Pojavom industrijske revolucije u 19. stoljeću počinje se razvijati međunarodni turizam, započevši na Francuskoj rivijeri 1880-ih te potom i na Španjolskoj i na otočju Baleari oko 1905. Destinacije sunca i mora kao i destinacije zimskog turizma počinju ujednačeno razvijati popularnost. Pojačan

¹Čavlek, N. et. al.: *Turizam – ekonomske osnove i organizacijski sustav*. Školska knjiga. Zagreb 2011., str. 29.

²Vuković, B.: *Turizam i razvoj: pojam, načela, postupci*. Mikrorad. Zagreb 2001, str. 79.

³Čavlek, N. et.al.: *Turizam – ekonomske osnove i organizacijski sustav*. Školska knjiga. Zagreb 2011., str. 30.

razvoj turizma veže se uz drugu polovicu 19. stoljeća. Faze razvoja turizma, prema UNWTO, su:

- rano doba (veže se uz prve civilizacije, Grčku, Rim, Aziju koje su preteče razvoja turizma),
- srednje doba (od 5. do 14. stoljeća, ubrajaju se hodočašća, istraživačka putovanja, odnosno pretežito vjerska putovanja),
- doba renesanse (od 14. do 17. stoljeća, edukativna putovanja, Grand Tour, edukacija vezana uz kulturu i umjetnost),
- industrijska revolucija (od 1750. do 1850., razvoj gradova, pojava parnog stroja, osvještavanje o mogućnostima putovanja),
- moderni turizam (razvoj prometa, potrošnje, masovni turizma, razvoj selektivnih oblika turizma).⁴

Povijesno gledano, turizam se intenzivnije razvijao od razdoblja antike i srednjeg doba te kroz doba Grand Tour-a kada se pojavljuju agencije, lječilišta i ljetovališta. Početak turističkih putovanja se dakle veže uz Grand Tour putovanja, a ona podrazumijevaju organizirano putovanje europske aristokratske mladeži po Europi upoznavajući razne kulture, umjetnička djela, a to dodatno osnažuje širenje željezničke mreže. Prvo organizirano putovanje željeznicom je organizirao Thomas Cook, a to je bio susret antialkoholičara 1841. godine. Putovanje je bilo masovno, a koncept su bili posjeti europskim gradovima, ponuđena je hrana tijekom putovanja i sklopljen je ugovor s prometnim poduzećem, odnosno željeznicom. U to doba nastaje i putnički ček, turistička uputnica ili vaučer, paušalno putovanje, a kasnije i charter. Njegovi sinovi kasnije osnivaju prvu putničku agenciju. Međunarodni turizam najveći rast doživljava od 60-ih do 80-ih godina prošloga stoljeća.⁵

Povijest hrvatskoga turizma dijeli se na razdoblje pojava sličnih turizmu, početak organiziranog turizma sredinom 19. stoljeća, razdoblje od početka 20. stoljeća do kraja Prvog svjetskog rata, razdoblje između dva svjetska rata, turizam u ratnomokruženju, razdoblje nakon Drugog svjetskog rata te razdoblje samostalnosti Hrvatske. Početak razvoja turizma na prostoru Republike Hrvatske veže se uz Opatiju, odnosno Vilu Angiolina iz 1844. godine, te otok Hvar, Higijeničko društvo iz 1868. godine. Nakon toga, bitno je spomenuti braću Mihanović, organizatore paušalnog putovanja iz 1863. te agenciju Putnik. Oko 1850. godine

⁴Gržinić, J.: *Uvod u turizam*. Sveučilište Jurja Dobrile u Puli. 2019. str. 35.-36.

⁵Ibid, str 38.-38.

dolazi do razvoja znatije želje za turizmom kao pojavom te se javljaju prvi hotelski objekti. Do prije kraja 19. stoljeća, turizam se vezao uz lječilišta u unutrašnjosti zemlje, a krajem 19. stoljeća počinje se javljati na obalnom dijelu, gdje se razvijao kao odredište zimskog turizma. Nakon Prvog svjetskog rata, Hrvatska ostvaruje osamdeset posto inozemnog prometa koji se odnosio na posjetitelje okolnih zemlja. U to vrijeme donose se zakoni i propisi vezani za turistički sektor, te se gradi turistička suprastruktura (hoteli, kulturni objekti, restorani, bazeni itd). Drugi svjetski rat zaustavio je turistički rast. Nakon perioda Drugog svjetskog rata, turistički promet je opet u neprestanom porastu. Ponovni pad turističkih dolazaka izazvao je ratni period u hrvatskom turizmu (1991.-1995.), a nakon toga u poratnom periodu bilježi se ponovno povećanje broja turista i turističke potrošnje.⁶

2.2. Zaštićena područja kao turističke destinacije

Zaštićena područja danas zauzimaju 11,5 % kopnene površine zemlje. U Republici Hrvatskoj zaštićena područja danas obuhvaćaju 8,54% ukupne površine što se dijeli na 12,22% kopnenog teritorija i 1,94% mora. Prema Zakonu o zaštiti prirode, zaštićeno područje je *geografski jasno određen prostor koji je namijenjen zaštiti prirode i kojim se upravlja radi dugoročnog očuvanja prirode i pratećih usluga ekološkog sustava.*⁷ Međunarodna unija za očuvanje prirode pak definira zaštićeno područje *kao jasno definirano područje koje je priznato sa svrhom i kojim se upravlja s ciljem trajnog očuvanja cjelokupne prirode, usluga ekosustava koje ono osigurava te pripadajućih kulturnih vrijednosti, na zakonski ili drugi učinkoviti način.*⁸

U nastavku završnoga rada navodi se tablica 1 s prikazom podjele zaštićenih područja u prema kategorijama, broju zaštićenih područja takve vrste, njihovoj površini te udjelu površine u ukupnom području Republike Hrvatske.

⁶Ibid, str. 38.-39.

⁷Ministarstvo zaštite okoliša i energetike. Zavod za zaštitu okoliša i prirode. *Zaštićena područja u RH.* www.haop.hr/ (25.3.2020.)

⁸Ministarstvo zaštite okoliša i energetike. Zavod za zaštitu okoliša i prirode. *Što je zaštićeno područje.* www.haop.hr/ (25.3.2020.)

Tablica 1: Kategorija, broj zaštićenih područja, površina te udio ukupne površine RH

Kategorija	Broj ZP	Površina (km ²)	% površine RH
STROGI REZERVAT	2	24,19	0,003
NACIONALNI PARK	8	979,63	1,11
POSEBNI REZERVAT	77	400,11	0,45
PARK PRIRODE	11	4320,48	4,90
REGIONALNI PARK	2	1025,56	1,16
SPOMENIK PRIRODE	80	2,27	0,003
ZNAČAJNI KRAJOBRAZ	82	1331,28	1,51
PARK-ŠUMA	27	29,54	0,03
SPOMENIK PARKOVNE ARHITEKTURE	119	8,36	0,01
Površina zaštićenih područja unutar drugih zaštićenih područja		593,39	0,67
UKUPNO ZP U RH	408	7528,03	8,54

Izvor: Ministarstvo zaštite okoliša i energetike. Zavod za zaštitu okoliša i prirode. *Zaštićena područja u RH*. www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/zasticena-podrucja/zasticena-podrucja/zasticena-podrucja-u-rh, 25.3.2020.

Zakon o zaštiti okoliša (2020) precizno definira zaštićene kategorije koje se navode u nastavku:

Strogi rezervat je „...područje kopna i/ili mora neizmjenjenom ili neznatno izmijenjenom sveukupnom prirodom, a namijenjen je isključivo očuvanju izvorne prirode. Zabranjene su gospodarske i druge djelatnosti, a dopušteno posjećivanje, obavljanje istraživanja i praćenja stanja prirode.“

Nacionalni park je „...prostrano, pretežno neizmjenjeno područje kopna i/ili mora iznimnih i višestrukih prirodnih vrijednosti koje obuhvaća jedan ili više sačuvanih ili neznatno izmijenjenih ekosustava, a prvenstveno je namijenjen očuvanju izvornih prirodnih i krajobraznih vrijednosti. Ima znanstvenu, kulturnu, odgojno-obrazovnu te rekreativnu

namjenu. Dopušteni su zahvati i djelatnosti kojima se ne ugrožava izvornost prirode, a zabranjena je gospodarska uporaba prirodnih dobara. Može se dopustiti obavljanje ugostiteljsko-turističkih i rekreacijskih djelatnosti koje su u ulozi posjećivanja.“

Posebni rezervat je „...područje kopna i/ili mora od osobitog značenja zbog jedinstvenih, rijetkih ili reprezentativnih prirodnih vrijednosti, ili je ugroženo stanište ili stanište ugrožene divlje vrte. Nisu dopušteni zahvati i djelatnosti koji narušavaju njihova svojstva.

Park prirode je „...prostrano prirodno ili dijelom kultivirano područje kopna i/ili mora velike bio i/ili georaznolikosti, s vrijednim ekološkim obilježjima, naglašenim krajobraznim i kulturno-povijesnim vrijednostima. Ima znanstvenu, kulturnu, odgojno-obrazovnu i rekreativnu namjenu. Dopuštene su gospodarske i druge djelatnosti i zahvati kojima se ne ugrožavaju njegova bitna obilježja i uloga.“

Regionalni park je „...prostrano prirodno ili dijelom kultivirano područje kopna i/ili mora velike bio i/ili georaznolikosti, s vrijednim ekološkim obilježjima i krajobraznim vrijednostima karakteričnim za područje u kojem se nalazi. Dopuštene su gospodarske i druge djelatnosti i zahvati kojima se ne ugrožavaju njegova bitna obilježja i uloga.“

Spomenik prirode je „...pojedinačni neizmijenjeni dio prirode koji ima ekološku, znanstvenu, estetsku ili odgojno-obrazovnu vrijednost. Dopušteni su zahvati i djelatnosti kojima se ne ugrožavaju njegova obilježja i vrijednosti.“

Značajni krajobraz je „...prirodni ili kultivirani predjel velike krajobrazne vrijednosti i bioraznolikosti i/ili georaznolikosti ili krajobraz očuvanih jedinstvenih obilježja karakterističnih za pojedino područje. Dopušteni su zahvati i djelatnosti koji ne narušavaju obilježja zbog kojih je proglašen.“

Park-šuma je „...prirodna ili sađena šuma, veće bioraznolikosti i/ili krajobrazne vrijednosti, a namijenjena je odmoru i rekreaciji. Dopušteni su zahvati i djelatnosti koji ne narušavaju obilježja zbog kojih je proglašena.“

Spomenik parkovne arhitekture je „...umjetno oblikovani prostor (perivoj, botanički vrt, arboretum, gradski park) koji ima estetsku, stilski, umjetničku, kulturno-povijesnu i

odgojnu-obrazovnu vrijednost. Dopušteni su zahvati i djelatnosti koji ne narušavaju obilježja zbog kojih je zaštićen.“⁹

Budući da sve aktivnosti u zaštićenom području trebaju biti pažljivo planirane i sustavno praćene kako bi se ustanovio napredak prema zadanim ciljevima i bile vidljive promjene u prirodnom i kulturnom okolišu koristi se monitoring, a taj pojam autor Martinić definira kao skupljanje i analiza periodično ponavljanih promatranja i mjerenja za procjenu promjena okolnosti i napretka u postizanju ciljeva. Četiri osnovna cilja monitoringa u zaštićenim područjima jesu otkriti promjene te njihove trendove vezane uz biološke resurse, uvjete njihova razvoja, strukturu populacija ili ekoloških procesa. Sljedeći cilj je testiranje hipoteze o utjecaju različitih okolišnih promjena i utjecaja na biološke resurse, zatim biti podrška u odlučivanju i odrediti učinke upravljačkih akcija i aktivnosti vezanih uz biološke resurse i ekološke procese. Bitno je i ustrojavanje informacijskog sustava biološke raznolikosti. Pomoću monitoringa se procjenjuju fizički, kemijski i biološki pokazatelji glavnih elemenata okoliša (voda, tlo, zrak) u odnosu na nacionalne standarde ili se procjenjuje utjecaj posjetitelja i upravljačkih aktivnosti na okoliš. Pomoću informacija dobivenih monitoringom menadžeri zaštićenih područja donose pouzdanije i kvalitetnije odluke o prirodnim resursima u takvim područjima.¹⁰

Zaštićena područja u svojim granicama imaju različita područja koja zahtijevaju posebne razine zaštite i različite režime upravljanja. Prema tome se, na temelju prirodnih, kulturnih, krajobraznih i drugih obilježja, zaštićena područja dijele na manje prostorne jedinice, najčešće zvane zone. Zoniranjem se definira ono što se može i ne može događati u različitim zonama zaštićenih područja, u smislu upravljanja prirodnim i kulturnim dobrima, korištenja od strane posjetitelja i doživljaja, objekata i razvoja parka, održavanja i djelovanja. Zoniranje usklađuje interese tako da se postignu zadani ciljevi zaštite sa što manje sukoba sa zatečenim i mogućim gospodarskim korištenjem prostora i interesima lokalne zajednice. Kroz upravljačko zoniranje se utvrđuju granice prihvatljivih korištenja i razvoja na zaštićenom području. Sustav zoniranja koji su hrvatski parkovni stručnjaci ocijenili kao najprihvatljiviji za hrvatske nacionalne parkove podrazumijeva zonu stroge zaštite, zonu aktivne zaštite, zona korištenja i tampon zona. Zona stroge zaštite uključuje područja visoke prirodne i/ili kulturne vrijednosti i velike važnosti očuvanja u kojima nije ili je nužna samo minimalna ljudska

⁹Zakon o zaštiti prirode. VI. ZAŠTIĆENI DIJELOVI PRIRODE. Članak 112-120.
www.zakon.hr, (25.3.2020.)

¹⁰Martinić, I.: *Upravljanje zaštićenim područjima prirode*. Šumarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb 2010. str. 40.-41.

intervencija (na primjer povijesno važne lokacije, važna staništa). Zona aktivne zaštite predstavlja područje očuvanja visokih vrijednosti prostora za koje su predviđene upravljačke aktivnosti sa ciljem očuvanja, obnove i zaštite, a predstavlja područja koja bi bez aktivnog upravljanja promijenila ili izgubila svoje glavne značajke. Zona korištenja jest kompromis između ciljeva očuvanja zaštićenog područja i korištenja prostora za druge djelatnosti i u njoj se moraju primjenjivati načela održivog korištenja u ljudskim aktivnostima sa ciljem neugrožavanja primarnih ciljeva očuvanja. Tampon ili prijelazna zona obično podrazumijeva područja izvan zaštićenog područja ili između različitih zona unutar područja sa ciljem ublažavanja utjecaja na važne dijelove zaštićenih područja.¹¹

Zaštićena područja, kao što je i vidljivo iz Zakona o zaštiti okoliša, imaju više funkcija. Među najvažnijima se spominje doprinos očuvanju biološke raznovrsnosti i krajobrazne raznolikosti, zatim čuvanje ekoloških sustava i specifičnih staništa biljnih i životinjskih vrsta, omogućuju znanstvena istraživanja, prihvatljivu uporabu u svrhu rekreacije i turizma, pomažu u očuvanju kulturne baštine lokalnog stanovništva te doprinose unapređenju ekonomije lokalnih zajednica.¹²

Zaštićena područja u konceptu održivog razvoja na nacionalnoj razini uz očuvanje bioloških i drugih vrijednosti, imaju za zadaću unapređenja ekonomije ruralnih prostora. Upravo to je povezano s omogućavanjem prihvatljive uporabe zaštićenih područja u svrhu rekreacije i turizma. Pritom zaštićena područja imaju ulogu atrakcije koja djeluje kao proizvođač posebnih doživljaja i izravno utječe na oblikovanje posebnih turističkih koncepata i ciljeve putovanja mnogobrojnih turista širom svijeta.¹³

2.3. Utjecaj turizma na zaštićena područja

Utjecaj turizma na zaštićenim područjima može varirati od pozitivnih do negativnih. Vrste utjecaja su širokog raspona i utječu na resurse zaštićenog područja, lokalno gospodarstvo, lokalnu zajednicu i na same turiste. U praksi balans između pozitivnih i negativnih učinaka turizma na zaštićena područja teško se postiže. Infrastruktura se gradi zbog povećanog broja posjetitelja, a to sa sobom vuče problem negativnog utjecaja

¹¹Ibid, 42.-43.

¹²Ibid, str. 23.

¹³Ibid, str. 28.

posjetitelja na objekte u kojima posjetitelji borave. Utjecaji turizma se dijele u tri kategorije: utjecaj na okoliš, ekonomski utjecaj te utjecaj na društvo.

Potencijalni pozitivni utjecaji turizma na zaštićeno područje očituju se upravo u tim kategorijama. Pod pozitivne utjecaje na okoliš navode se sljedeći učinci: osiguravanje javnog obrazovanja o zaštiti, podizanje svijesti o potrebi i veće uvažavanje zaštićenih područja, stvoriti svijest o vrijednosti prirodnih resursa i njihovoj zaštiti. S ekonomske strane, pozitivni učinak je generiranje ekonomskih koristi za državu, regiju ili zajednicu kako bi se ojačala predanost za očuvanje prirodnog područja, povećanje radnih mjesta i dohotka za lokalno stanovništvo, poticanje stvaranja novih turističkih poduzeća i diverzifikacija lokalnog gospodarstva, poboljšanje postojeće infrastrukture i objekata na održiv način, prodaja autohtonih lokalnih proizvoda i usluga, omogućuje zaposlenima učenje novih vještina... Što se tiče pozitivnih utjecaja na društvo, odnosno lokalnu zajednicu, očituju se u poboljšanju životnog standarda, ohrabriranju stanovništva da cijene i ponose se lokalnom kulturom i zaštićenim područjima, poticanje razvoja i očuvanja lokalne kulture, ali i kulture drugih.¹⁴

Negativni utjecaji su neizbježni budući da svaki posjetitelj za sobom ostavlja otisak, no takvi utjecaji se pokušavaju minimalizirati. Potencijalni biofizički utjecaji uključuju one na razini krajolika, odnosno koji bi mogli utjecati na cijelo zaštićeno područje i šire, poput degradacije kvalitete vode i zraka, povećano korištenje vode, trajne promjene krajolika pretjeranom izgradnjom infrastrukture, potrošnja energije, smetnje ili uništenje staništa za floru i faunu, unošenje invazivnih vrsta životinja i biljka te generalno onečišćenje okoliša. Opasnosti za životinje koje naseljavaju zaštićeno područje mogu se očitati u lovu i ribolovu, opasnosti od stradavanja zbog motornih vozila te širenje bolesti zbog unošenja invazivnih vrsta. Problem zaštićenih područja vidljiv je u nedovoljno dobroj organizaciji odlaganja otpadnih voda, što je posljedica povećane potrošnje vode. Također, zagađenost zraka zbog korištenja vozila (emisije ugljičnog dioksida) je problem zaštićenih područja, kao i vandalizam posjetitelja. S društvenog aspekta negativni utjecaji očituju se u promjeni kulture, promjeni ponašanja lokalnog stanovništva, pojavi kriminala. Ekonomski gledano, otvaranje radnih mjesta jest pozitivni učinak, no problem se iskazuje u visini plaća, ponekad nedovoljno kvalificiranom osoblju i nemogućnosti napredovanja te u kratkotrajnosti sezonskih poslova.

¹⁴Leung, Yu-Fai i dr. : *Tourism and visitor management in protected areas: Guidelines for sustainability*. Best Practice Protected Area Guidelines Series No. 27, Gland, Switzerland. 2018, portals.iucn.org/, str. 10.-13. (25.3.2020.)

Osim toga, sezonski karakter može izazvati poteškoće zbog nepredvidljivih elemenata poput vremenskih neprilika ili pandemija.¹⁵

¹⁵Ibid, str. 23.-24.

3. PREKOMJERNI TURIZAM

Pojedina zaštićena područja, ali i gradovi kao turističke destinacije suočavaju se s rastućim problemom prekomjernog turizma. U nastavku poglavlja biti će objašnjen sam pojam prekomjernog turizma, zatim će se navesti njegovi uzroci i učinci te će se pokušati prikazati prekomjerni turizam kao posljedica masovnog turizma. Na kraju poglavlja će se navesti trendovi koji utječu na pojavu prekomjernog turizma te pojasniti pojam prihvatnog kapaciteta destinacije koji se navodi kao ishodište prekomjernog turizma.

3.1. Pojam, uzroci i učinci prekomjernog turizma

Prema UNWTO-u prekomjerni turizam jest takav utjecaj turizma na određite ili njegove dijelove koji pretjerano utječu na percepciju kvalitete života građana i/ili posjetitelja na negativan način. Odgovorno turističko partnerstvo (The Responsible Tourism Partnership) takvim odredištima smatra ona za koja domaćini ili gosti, lokalno stanovništvo ili posjetitelji misle da ima previše posjetitelja i da se kvaliteta života u tom području i/ili kvaliteta iskustva neprikladno pogoršalo.¹⁶

Prekomjerni turizam specifičan je za urbana, ali i ruralna, obalna, otočna te zaštićena područja. Prema dosadašnjim istraživanjima otkriveni su sljedeći uzroci i pokretači:

- dostupnost i pristupačnost putovanja,
- tradicionalna politika usmjerena na promicanje volumena,
- porast broja međunarodnih dolazaka,
- pritisak urbanizacije,
- povećanje cijena u gradskim centrima,
- širenje nereguliranih turističkih smještaja,
- koncentracija velikih skupina turista.¹⁷

Posljedice turističkog rasta mogu biti identificirane kao prag koji može izazvati prekomjerni turizam. One se poistovjećuju s nezadovoljstvom lokalnog stanovništva destinacije, a ono se očituje kroz povećanje zagušenja, pritiska na infrastrukturu, porast potrošnje energije i vode, zagađenje, ponašanje posjetitelja, degradaciju okoliša, štete na

¹⁶World Tourism Organization (UNWTO). 'Overtourism'? – Understanding and Managing Urban Tourism Growth beyond Perceptions. 2018. www.e-unwto.org/, str. 10., (21.8.2020.)

¹⁷Peeters et al. *Research for TRAN Committee - Overtourism: impact and possible policy responses*. 2018 www.europarl.europa.eu/, str. 26., (25.3.2020.)

povijesnim nalazištima i spomenicima, gubitak identiteta i autentičnosti, povećanje životnih troškova lokalnog stanovništva i sve veća nejednakost među lokalnim stanovništvom.¹⁸

3.2. Pojava prekomjernog turizma – posljedica masovnog turizma

Masovni turizam je pojam koji označava unaprijed organizirane ture namijenjene grupama ljudi koje zajedno putuju s nekom zajedničkom svrhom (rekreacija, razgledavanje), najčešće u organizaciji turističkih profesionalaca. Tri glavna obilježja masovnog turizma jesu sezonski karakter, velika prostorna koncentracija te neadekvatna i konfekcionirana struktura turističke ponude. Takva organizacija omogućila je veću dostupnost turističkih putovanja većem broju ljudi, što je i rezultiralo sa sve većim brojem putovanja, zbog čega je turizam i poprimio karakteristike masovnosti.¹⁹ Masovni turizam počinje se razvijati nakon Drugog svjetskog rata nakon što je bio potaknut brojnim tehnološkim, kulturnim, političkim, ekonomskim i društvenim promjenama tog razdoblja. Jedno od najvažnijih tehnoloških dostignuća iz toga razdoblja je prvi uspješni komercijalni zrakoplov na mlazni pogon – Boeing 707. Njegova je uporaba omogućila veće brzine i dalji domet te otvorila mogućnost za daleka putovanja. Sljedećih godina zrakoplovna se industrija razvijala te je omogućen prijevoz većeg broja putnika i sve jeftiniji letovi. Osim zrakoplova, u to razdoblje turistička putovanja olakšava pojava kreditnih kartica i putničkih čekova.²⁰

Često se u svakodnevnom govoru prekomjerni turizam i masovni turizam koriste kao sinonimi, no prema navedenim definicijama vidljivo je da im značenja i nisu jednaka. Masovni turizam u pojedinim turističkim destinacijama ne predstavlja problem, povećani broj turista ne utječe negativno na život i aktivnosti lokalnog stanovništva, kao ni na tijek turističkih aktivnosti. No, pojedine destinacije nisu se u stanju nositi s masovnošću turizma i zbog toga se javlja problem prekomjernog turizma.²¹ Sezgin i drugi u svom radu navode da

¹⁸Ibid, str. 27.

¹⁹Jessica Fefer i dr. *Understanding the Perceived Effectiveness of Applying the Visitor Experience and Resource Protection (VERP) Framework for Recreation Planning: A Multi-Case Study in U.S. National Parks.* nsuworks.nova.edu/ str. 1563, (25.3.2020.)

²⁰Erkan Sezgin i dr. *Golden Age of Mass Tourism: Its History and Development, Visions for Global Tourism Industry—Creating and Sustaining Competitive Strategies*, 2012. www.intechopen.com/ , str. 75.-81., (25.3.2020.)

²¹Mccool S. F. , Limem D.W.: *Tourism Carrying Capacity: Tempting Fantasy or Useful Reality?* University of Montana. *Journal of Sustainable Tourism*, 2001, , www.researchgate.net , str. 385., (25.3.2020.)

neovisno o tome kako se pojedina destinacija prilagodila masovnom turizmu njegov je utjecaj na pojavu prekomjernog turizma neosporiv.²²

3.3. Prihvatni kapacitet destinacije

Prihvatni kapacitet ili kapacitet nosivosti destinacije definira se kao „...najveći broj koji može koristiti neko mjesto bez neprihvatljivog pogoršanja fizičkog okruženja i bez neprihvatljivog pada kvalitete iskustva koje posjećuju posjetitelji.“ Nosivost kapaciteta je kriterij i način mjerenja veze između stresa za okoliš uzrokovanog turizmom i njegova mogućnost tolerancije, a ta veza bi trebala biti uravnotežena tako da se nosivost kapaciteta destinacije ne bi prekoračila.²³

Prekomjerni turizam je prema tome povezan s brojem posjetitelja. Međutim, gužve i prenatrpanost nisu isto kao gustoća. Gužva se općenito odnosi na psihološki odgovor na gustoću, odnosno osjećaj nedostatka privatnosti ili neželjenih interakcija. Gužva može biti povezana s prekomjernom populacijom kao viškom ljudi na području koje vrši pritisak na resurse ili utječe na šire ekonomske ili društvene ciljeve. Zemlje, regije, gradovi i pojedinačna mjesta, poput parkova ili zaštićenih područja, plaže i muzeji mogu biti pogođeni. Zasićenost i nosivost imaju strogu vezu s pojmom prekomjernog turizma. Trenutan brzi rast turizma izaziva mnoge rasprave o kapacitetu destinacija i sposobnosti da se nose s velikim priljevom posjetitelja u odnosu na održavanje ravnoteže broja stanovnika.²⁴

Poznato je pet vrsta nosivosti, a to su ekološko-okolišni kapacitet, kapacitet fizičkog objekta, socijalno-percepcijski kapacitet, ekonomska nosivost i psihološki kapacitet. Ekološko-okolišni kapacitet podrazumijeva razinu turističkog razvoja ili rekreacijske aktivnosti koja se razvija u turističkoj destinaciji izvan opasnosti za okoliš. Kapacitet fizičkog objekta podrazumijeva razinu turističkog razvoja ili rekreacijske aktivnosti koja se razvija bez zasićenosti sadržaja ili fizičkog pogoršanja okoliša zbog prekomjerne upotrebe turista ili neadekvatne infrastrukture. Socijalno-percepcijski kapacitet predstavlja dostignutu razinu kada lokalno stanovništvo neke destinacije više ne žele turiste zbog njihovog štetnog učinka na okoliš, lokalnu kulturu ili utjecaj na njihov svakodnevni život. Ekonomska nosivost je

²²Erkan S. i dr. *Golden Age of Mass Tourism: Its History and Development, Visions for Global Tourism Industry—Creating and Sustaining*, 2012. www.intechopen.com/, str. 73., (25.3.2020.)

²³Taiminen, S.: *The negative impacts of overtourism on tourism destination from environmental and socio-cultural perspectives*. International Business. ARCADA. 2018, www.theseus.fi/, str. 18., (25.3.2020.)

²⁴Peeters e tal. *Research for TRAN Committee - Overtourism: impact and possible policy responses*. 2018 www.europarl.europa.eu/, str. 25-26. (25.3.2020.)

sposobnost apsorpiranja turističkih funkcija bez istiskivanja poželjnih aktivnosti. Psihološki kapacitet je individualna sposobnost pojedinca da se nosi s problemom prenapučenosti. Taj je kapacitet prekoračen kada stanovniku/turistu više nije ugodno u destinaciji zbog uočenih potreba stanovnika da prilagode svoje navike zbog prevelike pristutnosti turista, negativnih stavova mještana, gužve i sličnih negativnih učinaka.²⁵

3.4. Trendovi koji utječu na pojavu prekomjernog turizma

Važnost prihvatnog kapaciteta destinacije i razvoj masovnog turizma za prekomjerni turizam je neosporna, no postoji još faktora/trendova koji se uzimaju u obzir kada je govora o pojavi i širenju prekomjernog turizma. Najvažniji trendovi koji se ističu su snižavanje troškova putovanja, pojava ekonomije dijeljenja, društveni i politički trendovi, internet i društveni mediji. U nastavku rada pojasniti će se navedeni trendovi.

Snižavanje troškova putovanja jedan je od najvažnijih faktora za nastanak i dinamični razvoj prekomjernog turizma. Putovanja postaju jeftinija i dostupna široj masi ljudi, pa čak i onima koji do toga trenutka nisu imali priliku putovati zbog financija ili su putovali rijetko. Najznačajnije sniženje troškova očituje se u zračnom prijevozu – zbog činjenice da je to najkorišteniji oblik putovanja na globalnoj razini. Glavni razlog za snižavanje troškova putovanja zračnim prijevozom jest porast važnosti niskobudžetnih zračnih kompanija u razdoblju nakon 2000. godine te su iste te kompanije zauzele velik udio na tržištu zračnog prijevoza. Korištenje niskobudžetnih zračnih kompanija ponajviše je poraslo u europskim zemljama u kojima se koriste i za domaće i za međunarodne letove. Napredak i dobro prihvaćanje među turistima niskobudžetne kompanije zadobile su pomoću potpune podređenosti potrošaču i njegovim potrebama, identificirajući što je najvažnije za putnika u zračnom prijevozu i prema tome odredili koliko su oni spremni izdvojiti za takvu uslugu zračnog prijevoza. Zrakoplovne kompanije uočile su da rezanje troškova i maksimiziranje učinkovitosti uvelike povećava njihovu konkurentnost na tržištu. Osim smanjenja cijena putovanja zrakoplovom, potrošaču se omogućuje veća fleksibilnost u vidu većeg broja letova iz manjih i lokalnih zrakoplovnih luka, čime se štedi njihovo vrijeme bez dodatnih presjedanja ili korištenja drugog prijevoznog sredstva. No, osim zrakoplova kao prijevoznih sredstava, kruzeri se javljaju kao problem koji potiče pojavu prekomjernog turizma, ne nužno za zaštićena prirodna područja, već i za gradove-destinacije. Također putovanja kruzerom

²⁵Ibid, str. 26

postaju dostupnija zbog snižavanja cijena putovanja, a moderni kruzeri imaju sve veći kapacitet smještaja.²⁶

Nakon snižavanja troškova putovanja, važan pokretač prekomjernog turizma je i pojava ekonomije dijeljenja koja označava socioekonomski sustav koji se temelji na dijeljenju ljudskih, fizičkih i intelektualnih resursa, a sastoji se od zajedničkog kreiranja, proizvodnje, distribucije, trgovine i potrošnje dobara i usluga od strane različitih ljudi i organizacija. Ekonomija dijeljenja uvelike koristi razvoj moderne tehnologije u svrhu dogovora oko razmjene dobara ili usluga između dvije strane, a razlog tome je nedovoljna iskorištenost vještina ili imovine. U svrhu povećanja iskorištenosti i pronalazak nove funkcije takvim vještinama i imovini, oni se nude po znatno nižim cijenama. Razmjena takvih dobara se odvija na posebnim dijeljenim tržištima, najčešće *peer-to-peer* aplikacijama koje povezuju dva ili više korisnika koji su u ravnopravnom položaju. U praksi, ekonomija dijeljenja nalazi svoju primjenu u prijevozu, smještaju, kupnji različite robe i usluga, a raspon je vrlo širok i teško pratljiv. U turizmu postoje glavni pokretači ekonomije dijeljenja, a to su financijska kriza, digitalna plaćanja, prihvaćanje pametnih telefona, kultura zajednice te uspjeh AirBnB-a.²⁷

Jednako važan kao i prethodni trendovi je Internet i društveni mediji. Njihov utjecaj na turizam je u današnje vrijeme značajan. Ranije spomenuti trend ekonomije dijeljenja oslanja se na uporabu Interneta i društvenih medija (npr. *peer-to-peer* aplikacije), ali osim toga važnost za pojavu prekomjernog turizma je mnogo veća. Budući da Internet omogućuje olakšani pristup brojnim internetskim stranicama koje se tiču putovanja ili same turističke agencije i prijevoznici koji nude *online* rezervaciju i/ili kupnju roba i usluga, sve veći broj ljudi smatra organizaciju putovanja olakšanom i radije koristi takav način rezervacije i kupnje. Osim toga, stvaraju se i novi motivi i potreba za turističkim putovanjima zahvaljujući društvenim mrežama, što može dovesti do prenatrpanosti neke destinacije, a samim time i do pojave prekomjernog turizma.²⁸

²⁶Erkan S. i dr. *Golden Age of Mass Tourism: Its History and Development, Visions for Global Tourism Industry—Creating and Sustaining Competitive Strategies*, 2012. www.intechopen.com/, str. 73., (25.3.2020.)

²⁷Matofska, B.(2017.): *The Sharing Economy*. CultureHive. www.culturehive.co.uk/, (22.8.2020.)

²⁸Hausold, A. (2019.): *Social Media Boost The Over-Tourism Crisis*. TourismReview. www.tourism-review.com/, (22.8.2020.)

4. UPRAVLJANJE TURIZMOM I POSJETITELJIMA U ZAŠTIĆENIM PODRUČJIMA - IZAZOV ODRŽIVOSTI

Turizam u zaštićenim područjima ima jedinstvene karakteristike koje čine pozitivnu potencijalnu snagu za očuvanje. Od pojave zaštićenih područja, turizam, rekreacija i posjetitelji su usko povezani sa zaštićenim područjima. Upravljanje turizmom u zaštićenim područjima ima svoje prilike, ali i izazove. Prilike predstavljaju izgradnju jedinica za podršku očuvanja prirode i kulture kroz zaštićena područja, usput pružajući izvanredna iskustva koja komuniciraju vrijednosti zaštićenih područja. Svojim izravnim financijskim doprinosima aktivno pridonosi očuvanju, ublažavanju turističkih utjecaja kroz planiranje infrastrukture, sanaciji nastale štete i tehnikama ublažavanja utjecaja posjetitelja. Pruža velik poticaj kroz izravne socijalne i financijske koristi za zajednice u blizini zaštićenih područja za zaštitu divljih životinja i toleriranja nekih negativnih utjecaja divljih životinja. No, s druge strane, izazovi koje donosi upravljanje turizmom u zaštićenim područjima jest to što zaštićena područja postaju „roba“ ili resurs koju iskorištava industrija koja je više zainteresirana za dobit i pružanje novih iskustava nego za održavanje očuvanja. Turistički interesi aktivno „miniraju“ dobro upravljanje pritiskom koji je štetan za očuvanje zaštićenog područja. Osim toga, pojavljuju se negativni utjecaji na okoliš (zagađenje, zbrinjavanje otpada, zagađenje voda) i oštećuju se osjetljiva područja. Osim na prirodu, negativni utjecaji mogući su i na lokalno stanovništvo (prenapućenost, gubljenje identiteta, raseljavanje lokalnih zajednica).²⁹

Svako zaštićeno područje ima jedinstvene vrijednosti koje posjetitelji, dionici i javnost trebaju uvažiti. Lokacije s međunarodnim oznakama, poput one pod zaštitom UNESCO-a, imaju potrebu iskazivati dodatne vrijednosti koje predstavljaju svjetske dobre primjere. Održivi turizam je jedan od najperspektivnijih načina za upravljanje turizmom, a pritom se poštuje očuvanje zaštićenih područja.

Turizam i posjetitelji u zaštićenim područjima, ako se njima upravlja održivo, mogu se odraziti pozitivno na očuvanje prirode i ponegdje čak i razvojem lokalne zajednice. Održivi turizam primjenom najboljih praksi također može pomoći u realizaciji prirodnih i društvenih vrijednosti koji doprinose i misiji očuvanja zaštićenog područja. Javljaju se dva ključna pitanja: kako osigurati kretanje posjetitelja unutar zaštićenih područja bez prijetnji za temeljne prirodne i povezane kulturne vrijednosti te drugo pitanje je kako pružiti prilike za rekreaciju i

²⁹Leung, Yu-Fai i dr. :*Tourism and visitor management in protected areas: Guidelines for sustainability*. Best Practice Protected Area Guidelines Series No. 27, Gland, Switzerland. 2018,portals.iucn.org/ , str. 20, (25.3.2020.)

turizam u zaštićenim područjima koje su primjerene, visoke kvalitete te pružiti dobrobit svim dionicima. Zbog toga se javlja i pitanje kako maksimizirati turističke povlastice i istovremeno minimizirati negativne učinke. Internacionalna zajednica za očuvanje prirode (IUCN) i Svjetska zajednica zaštićenih područja (WCPA) u suradnji objavili su deset smjernica za upravljanje turizmom i posjetiteljima u zaštićenim područjima koje se donose u nastavku:³⁰

1. odgovarajuće upravljanje ovisi o ciljevima i vrijednostima zaštićenih područja –
 - ciljevi unutar planova upravljanja zaštićenim područjem daju konačne izjave o željenim ishodima upravljanja, identificiraju primjerenost upravljačkih aktivnosti i navode prihvatljive resurse i socijalne uvjete,
 - osigurati da planovi upravljanja sadrže jasno odgovarajuće ciljeve, a na prvom mjestu je očuvanje,
 - uspostaviti i prihvatiti ciljeve kroz sudjelovanje javnosti.
2. proaktivno planiranje za turizam i posjetitelje poboljšava efikasnost –
 - proaktivno upravljanje započinje artikulacijom vrijednosti zaštićenih područja i ciljevima,
 - politika i odluke menadžmenta koje se mogu povezati s njima imaju bolju priliku za učinkovitu provedbu,
 - praksa promišljanja unaprijed može dovesti do bolje svijesti o novim prilikama za rekreaciju i turizam.
3. promjene upravljanja posjetiteljima su ključne i poželjne
 - promjenjive vrijednosti okoliša utječu na upotrebu posjetitelja i njegovu razinu,
 - trebalo bi iskoristiti zoniranje izričito za rekreacijske prilike, koristiti znanje o raznolikosti za donošenje odluke o poželjnosti turizma na određenim lokacijama.
4. utjecaji na resurse i socijalno stanje su posljedica ljudske uporabe
 - proces utvrđivanja prihvatljivosti utjecaja jenajvažnije za planiranje i upravljanje upotrebom posjetitelja,
 - dokazi o utjecaju mogu se koristiti za obrazovanje o okolišu za posjetitelje parka,

³⁰Ibid, str. 28.-51.

- menadžeri moraju djelovati na odgovarajući način kako bi upravljali prihvatljivom razinom utjecaja.
5. upravljanje je usmjereno na utjecaj ljudskog ponašanja i minimiziranje promjena uzrokovanih turizmom
 - neke su promjene poželjne i mogu biti razlog stvaranja zaštićenog područja.
 6. utjecaj može biti izazvan od mnogih čimbenika, pa je tako ograničavanje upotrebe samo jedna od mnogih mogućnosti upravljanja,
 7. praćenje/nadzor je bitan za profesionalno upravljanje
 - pojačavanje javnog angažmana i obrazovanja posjetitelja te poticanje njihove uključenosti u praćenju/nadzoru.
 8. postupak odlučivanja treba odvojiti od tehničkog opisa vrijednosne prosudbe
 - mnoge odluke upravljanja zaštićenim područjima su tehničke prirode, (npr. mjesto staze, dizajn centra za posjetitelje), ali drugodražavaju prosudbe vrijednosti (npr. odluke o tome kako ograničiti upotrebu, o vrstama objekata i jesu li pružene turističke mogućnosti),
 9. pogođene grupe trebale bi biti angažirane od konsenzusa i potrebno je partnerstvo za izvršenje,
 - sve odluke upravljanja utječu na pojedince i skupine, a oni bi se trebali identificirati na početku procesa odlučivanja.
 10. komunikacija je ključna za poboljšanje znanja i podrška za održivost
 - komunikacija je rezultat praćenja turističkih utjecaja na očuvanje i dobrobit zajednice.

4.1. Pojam održivog turizma

Prema definiciji UNWTO-a, održivi turizam je vrsta turizma koja u potpunosti uzima u obzir njegove trenutne, ali i buduće ekonomske, socijalne i okolišne učinke, baveći se potrebama posjetitelja, industrije, okoliša i zajednice lokalnog stanovništva. Smjernice održivog razvoja prakse upravljanja primjenjive su na sve oblike turizma na svim vrstama turizma i destinacija. Održivi turizam trebao bi optimalno iskoristiti resurse okoliša koji predstavljaju ključni element u njegovom razvoju, održavajući ključne ekološke procese i

pomažući u očuvanju prirodne baštine i biološke raznolikosti. Održivi turizam poštuje sociokulturnu autentičnost zajednica domaćina, čuva njihovu izgrađenu i živu kulturnu baštinu i tradicionalne vrijednosti i doprinosi međukulturnom razumijevanju i toleranciji. Trebao bi osigurati vidljive i dugoročne ekonomske operacije, pružati socio-ekonomske koristi svim dionicima koji su pošteno raspodijeljeni te doprinositi smanjenju siromaštva. Ciljevi održivog turizma jesu ekonomska održivost, boljitak lokalne zajednice, kvaliteta radnih mjesta, društvena pravednost, zadovoljstvo posjetitelja, lokalno upravljanje, blagostanje zajednice, kulturno bogatstvo, fizički integritet, biološka raznolikost, učinkovito korištenje resursa te čistoća okoliša.³¹

Održivi turizam uvjetuje upravljanje resursima u kojem su zadovoljene ekonomske, socijalne potrebe te potrebe zaštite, očuvanje kulturne, ekološke i biološke raznolikosti. Podrazumijeva se kvalitetno i odgovorno planiranje prostora. Nove investicije zahtijevaju nužno očuvanje neobnovljivih resursa. Ponuda koja je usklađena s načelima održivog turizma trebala bi plasirati jedinstvenu turističku ponudu koja zadovoljava potrebe gostiju bez negativnih utjecaja na okoliš.

4.2. Upravljanje posjetiteljima kao način provedbe održivog turizma

Upravljanje zaštićenim područjima općenito trebalo bi biti sukladno šest stavki. Prvo je da bi upravljanje trebalo biti na preuzetoj obvezi, što znači u skladu s ciljevima radi kojih je područje zaštićeno. Osim toga, budući da je zaštićeno područje prilagođeno specifičnim uvjetima i potrebama područja trebalo bi biti i prikladno. Upravljanje bi trebalo biti prilagodljivo zbog prilagodbe aktivnosti promjenjenim uvjetima u kojima se odvija upravljanje. Zatim, upravljanje bi trebalo biti participatorno što znači da dionici aktivno, svojim savjetima, prijedlozima i/ili provođenjem konkretnih aktivnosti sudjeluju u upravljanju zaštićenim područjem. Budući da bi aktivnosti i ciljevi upravljanja trebali biti unaprijed promišljeni i ne bi se trebali događati spontano i stihijski, bitno je planirati upravljanje. Cjelokupno upravljanje mora biti transparentno – otvoreno prema javnosti i jasno.³²

U nastavku se donose strategije i taktike upravljanja posjetiteljima u zaštićenim područjima (Tablica 2).

³¹UNWTO. *Sustainable development*. www.unwto.org (28.3.2020).

³²Ministarstvo zaštite okoliša i energetike. Zavod za zaštitu okoliša i prirode. *Upravljanje zaštićenim područjima*. www.haop.hr/, (25.3.2020.)

Tablica 2: Strategije i taktike upravljanja posjetiteljima u zaštićenim područjima

STRATEGIJA	TEHNIKE I TAKTIKE
smanjiti uporabu cijelog zaštićenog područja (ZP)	<ul style="list-style-type: none"> -ograničiti broj posjetitelja u cijelom ZP - ograničiti duljinu boravka -potaknuti upotrebu drugih područja -zahtijevanje određenih vještina i/ili opreme -naplaćivanje stalne pristojbe posjetiteljima -otežati pristup zaštićenim područjima divljine
smanjiti uporabu problematičnih područja	<ul style="list-style-type: none"> -informiranje o problematičnim područjima i alternativama -zabrana ili odvratanje od upotrebe problematičnih područja -ograničiti broj posjetitelja -poticati/tražiti vremensko ograničenje boravka u ZP -olakšati/otežati pristup područjima -eliminirati atrakcije i sadržaje u problematičnim područjima i poboljšati iste u alternativnim područjima -potaknuti off-trail putovanja -uspostaviti drugačije zahtjeve u vidu potrebnih vještina ili opreme -naplaćivati promjenjivu pristojbu posjetiteljima
izmijeniti mjesto uporabe unutar problematičnih područja	<ul style="list-style-type: none"> -zabrana ili odvratanje od kampiranja i korištenja konja -poticanje i dozvoljanje kampiranja i korištenja konja u određenim područjima -smještanje sadržaja na izdržljivim mjestima -koncentrirati upotrebu putem dizajna sadržaja i informiranja -zabraniti ili odvratiti od off-trail putovanja -odvojiti različite vrste posjetitelja
izmijeniti vrijeme upotrebe	<ul style="list-style-type: none"> -poticati upotrebu izvan vrha sezone, zabraniti ili odvratiti uporabu u vrijeme kad je vjerojatnost utjecaja visoka, pristojbe u razdobljima velike upotrebe
izmijeniti vrstu upotrebe i ponašanja posjetitelja	<ul style="list-style-type: none"> -zabraniti ili odvratiti od štetnih ponašanja ili opreme -poticati ili zahtijevati određeno ponašanje, vještine, opremu -poučiti etiku divljine
izmijeniti očekivanja posjetitelja	<ul style="list-style-type: none"> -obavijestiti posjetitelje o odgovarajućoj upotrebi divljine ili zaštićenih područja i o njihovim mogućim uvjetima
povećati otpornost resursa	<ul style="list-style-type: none"> -štititi mjesto od utjecaja, ojačati mjesto
održavati ili obnoviti resurse	<ul style="list-style-type: none"> -ukloniti probleme, održavati ili obnoviti lokacije

Izvor: Eagles, Paul F.J i dr. *Sustainable Tourism in Protected Areas: Guidelines for Planning and Management*. IUCN Gland, Switzerland and Cambridge, (2002) , str 88.

5. PRIMJERI I MOGUĆA RJEŠENJA PREKOMJERNOG TURIZMA NA ZAŠTIĆENIM PODRUČJIMA U SVIJETU, EUROPI I HRVATSKOJ

U nastavku završnoga rada navedeni su primjeri zaštićenih područja – turističkih destinacija - koji su suočeni s problemom prekomjernog turizma. Svjetski primjeri pojave prekomjernog turizma su Nacionalni park Grand Canyon u Sjedinjenim Američkim Državama, plaža Maya u Tajlandu te Veliki koraljni greben u Australiji. Primjer s područja Europe je područje Geirangerfjorda u Norveškoj, a iz Republike Hrvatske Nacionalni park Plitvička jezera. Također su navedena moguća rješenja, odnosno poduzete mjere u sprečavanju daljnjeg problema prekomjernog turizma.

5.1. Nacionalni park Grand Canyon, Sjedinjene Američke Države

Nacionalni park Grand Canyon nalazi se u američkoj saveznoj državi Arizoni. Jedan je od pedeset i osam nacionalnih parkova Sjedinjenih Američkih Država i na listi je UNESCO-ve svjetske baštine (1979) te je jedno od sedam svjetskih čuda prirode, kao najdublji i najveći klanac na svijetu. Prostire se na 4 926 kilometara kvadratnih. Današnji izgled klanca nastao je zbog stalne izloženosti utjecaja rijeke Colorado i njenih pritoka.³³

Broj posjetitelja Nacionalnog parka Grand Canyon iznosio je preko šest milijuna u 2017. godini. Dnevni posjetitelji najčešće ostaju po šest sati, a oni koji ostvaruju noćenja prosječno pet dana. Glavni uzroci prekomjernog turizma su prenapučenost, gužva u prometu i zastarjeli transport. Grand Canyon se bori i protiv buke aviona koja smeta šumskom krajoliku i divljim životinjama, rezultirajući nekontroliranim šumskim požarima. Rastuće gužve posjetitelja dovele su u pitanje prirodno iskustvo koje park nudi i zbog kojeg je stvoren da ga štiti. Masovni priljev turista doprinosi povećanoj potrošnji vode i zagađenju zraka, porast smeća i otpadnih proizvoda.³⁴

Mjere koje su poduzete kako bi nacionalni park upravljao velikim brojem posjetitelja uključuju specijalne zone koje zabranjuju zračni promet kako bi se sačuvala tišina i mir u prirodi. Kontrolirano spaljivanje šuma i protjeđivanja šuma su također jedan od alata upravljanja kako bi se obnovio šumski krajolik i smanjila opasnost od nekontroliranih

³³Arizona. Grand Canyon National Park. www.visittheusa.com/, (30.3.2020.)

³⁴Peeters et al. *Research for TRAN Committee - Overtourism: impact and possible policy responses*. 2018 www.europarl.europa.eu, str. 182, (30.3.2020.)

šumskih požara. Provode se projekti za smanjenje gužve i štete koju posjetitelji nanose okolišu. Također postoje planovi za korištenje rijeka i plovidbu. Kao mjera, uveden je dnevni limit posjetitelja. Također, uvela se ruta shuttle autobusa *Tusayan Route* koja je započela 2018. i s kojom se posjetiteljima sugerira da parkiraju izvan granica nacionalnog parka, te ih taj autobus vodi do ulaska u park. U nacionalnom parku postoji dva milijuna hektara divljine koje vidi samo pet posto posjetitelja, a gužve se mogu smanjiti širenjem posjetitelja unutar parka, odnosno usmjeravanje na manje posjećene dijelove, ali uz pridržavanje propisanih pravila i s odgovarajućom opremom.³⁵

5.2. Maya Bay - otok PhiPhiLeh, Tajland

Otok Phi Phi Leh je dio Krabi provincije u Tajlandu, a sastoji se od prstena strmih vapnenačnih stijena koji okružuju dvije plitke uvale, Maya Bay i Loh Samah. Maya Bay je popularna turistička destinacija koju je moguće posjetiti brodom, a postala je vrlo popularna zbog filma „Plaża“ koji se tamo snimao. Maya Bay i Loh Samah su zaštićena područja Hat Noppharat Thara- Mu Ko Phi Phi nacionalnog parka. Plaža Maya Bay zaljeva dugačka je 250 metara i široka 15 metara, a 2016. godine dnevno je primila u prosjeku 5000 posjetitelja, što znači da se dnevno oko 200 brodova usidrilo u zaljevu.³⁶

Glavni negativni utjecaji vidljivi su, osim u velikom broju turista, na zagađenju i propadanju okoliša, turisti koji se žale na ostale turiste te zagušenje prometa i javnog prijevoza. Već ranije je spomenuto snimanje filma na ovoj lokaciji, a upravo nakon toga Maya je dobivala sve veći broj posjetitelja na ograničenom prostoru, što je dovodilo do problema prenatrpanosti plaže turistima koja „kvari“ ljepote zaljeva. Otočna infrastruktura je prenatrpana, čitav zaljev je zagušen velikom brodom, gliserima i trajektima. Golem problem je otpad koji pluta u moru oko zaljeva, što sa sobom povlači i ozbiljne prijetnje za živi svijet u moru. Degradacija okoliša je veća od nosivih kapaciteta okoline. Cijeli nacionalni park je prenatrpan turistima i brodovima, što predstavlja prijetnju ne samo ranije spomenutom živom svijetu, već i koraljnim grebenima koji su uništeni zbog broskog prometa i zagađenja, a morski život gotovo ni ne postoji.³⁷

³⁵Ibid, str. 183.

³⁶Ibid, str. 199.,(22.8.2020.)

³⁷Ibid

Donesene su četiri mjere za suzbijanje i smanjenje negativnih utjecaja. Prvo su lokalne vlasti najavile da će u lipnju 2018. godine zatvoriti Maya Bay zaljev za posjetitelje na četiri mjeseca, odnosno do rujna 2018. Odluka je donesena u svrhu oporavka od štete na okolišu zbog prekomjernog broja posjetitelja. Druga mjera je, nakon ponovnog otvaranja, uvesti ograničeni broj posjetitelja za lakšu kontrolu, ograničeno na 2000 ljudi dnevno, a brodovi će se morati usidriti izvan uvale. Treća mjera veže se uz zabranu pušenja i zagađivanja okoliša otpadom na 24 mjesta na plaži. Četvrta mjera je potaknuti posjetitelje da posjete neko drugo, jednako zanimljivo mjesto. Lokalne vlasti su se osvjestile o problemu prekomjernog turizma na tom području te su njihove odluke i mjere čvrsto provedene.³⁸

5.3. Veliki koraljni greben, Australija

Veliki koraljni greben obuhvaća niz koraljnih grebena duž sjevernoistočne obale Australije u Koraljnome moru. Koraljni greben dug je oko 2000 kilometara i širok oko 2 kilometara u sjevernom i mjestimice oko 150 kilometara u južnom dijelu. Koraljni grebeni se vide samo kad je more nisko, a koraljnih otoka ima malo. Između kopna i Velikog koraljnog grebena nalazi se velika laguna ili takozvani unutrašnji kanal koji služi obalnoj plovidbi. Veliki koraljni greben je većim dijelom pod zaštitom države, a vodi se kao morski park, osnovan 1975, a također je i uvršten na UNESCO-ov popis svjetske prirodne baštine.³⁹

Turizam je na području Velikog koraljnog grebena naveden kao glavni problem, odnosno prevelik broj turista. Što se tiče ekološke strane, uništena je kvaliteta vode na obali, izbijanje opasne morske zvijezde „kruna od trnja“, negativne posljedice za koraljne grebene (propadanje), pretjerani ribolov, opasnost od izlijevanja nafte. Sve navedene stavke imaju potencijalno drugoročni negativni utjecaj. Godine 1998. na Velikom koraljnom grebenu dogodila su se izbjeljivanja koralja, a navedeno je da se to dogodilo zbog globalnih klimatskih promjena. No, znanstvenici su tvrdili da će se stanje unutar desetljeća pogoršati zbog turizma, što se i dogodilo. Problem je rastuća populacija zbog stalnog dolaska novih turista. Samim time dolazi i do zagušenja u prometu i gradskom prijevozu, nezadovoljstva lokalnog stanovništva, a taj problem planira se riješiti regionalnim planiranjem, uzimajući u obzir kumulativne utjecaje. Što se tiče turističke infrastrukture, problem je što se marine i luke grade na već oštećenom području, također je upitna i kvaliteta vode, a za rješavanje problema

³⁸Ibid, str. 199.-200.

³⁹Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje: *Veliki koraljni greben*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. [/www.enciklopedija.hr/](http://www.enciklopedija.hr/), (22. 8. 2020.)

se predlaže monitoring kvalitete vode te procjena utjecaja na okoliš. Također gradnja objekata čini štetu vegetaciji te divlje životinje gube svoja staništa. Problem se javlja i kod usidranja brodova i brodica na već oštećenom koraljnom grebenu, no rješenje se pronalazi u instalaciji privatnih ili javnih sidrišta i edukacijama. Osim problema estetske prirode kod zagađivanja smećem, on se javlja i kao potencijalna opasnost za životinje.⁴⁰

Neke od mogućih aktivnosti i potencijalnih problema kod posjećivanja koraljnih grebena su:

- ronjenje s bocom/bez boce – turisti često pokušavaju dodirnuti koralje, što često dovodi do trganja, a zatim i do izbjeljivanja koralja,
- kruzeri, brodovi i sidra – veliki brodovi i čamci koji se usidravaju u staništu koraljnih grebena mogu oštetiti iste, odnosno uzrokovati lom, a otpadna ulja i boje zagađuju lokalnu vodu,
- prekomjerna konzumacija riba i morskih plodova – prekomjerni ribolov i potrošnja lokalnih zaliha dovode do prekomjerne eksploatacije i „natjecanja“ među lokalnim ribarima, što može dovesti do fizičkog oštećenja grebena,
- zagađenje kanalizacijom, otpadom i kemikalijama – mnogi hoteli na obali svoje otpadne vode i neprimjereni čvrsti otpad izbacuju u ocean.

Kako bi se izbjegli najgori scenariji potpunog uništenja koraljnog grebena, turizam na takvim mjestima mora se odvijati planirano i pod kontrolom. Bitno je da turisti i turistička poduzeća usvoje prakse održivog turizma, na primjer usvojiti politike i upravljanje prekomjernim turizmom na način da promjene visine naknada, ograniče prodaju karata i tako dalje. Turiste bi trebalo ohrabrivati da se odluče putovati izvan sezone te da posjećuju manje poznate destinacije.⁴¹

⁴⁰Harriott, VJ. (2002). *Marine tourism impacts and their management on the Great Barrier Reef*. CRC Reef Research Centre Technical Report No 46. CRC Reef Research Centre, Townsville. www.trrc.org.au , (22.8.2020.)

⁴¹Sanjeev, M.(2020.) : *The Impact Of Overtourism On Coral Reefs May Be Permanent*. OpinionsbyTheDope. TheDope.thedope.news , (22.8.2020.)

5.4. Područje Geirangerjorda, Norveška

Geirangerfjord je područje fjorda koja je na popisu svjetske baštine UNESCO-a od 2015. godine. Nalazi se u sjevernoj Norveškoj. Geirangerfjord je 15 kilometara dug rukavac Velikog fjordaStorfjord, a ime je dobio po selu Geiranger koje se nalazi na njegovom kraju. Zbog svog specifičnog krajolika s vrhovima planina prekrivenim snijegom, slapovima, bujnom vegetacijom i dubokim fjordom, postao je jedno od najposjećenijih područja u Norveškoj. Na toj destinaciji nudi se planinarenje, biciklizam, vožnja kanuom, jedrenje i ribolov, no veliki problem predstavljaju kruzeri.⁴²

Područje Geirangerfjorda je u procesu certificiranja kao održiva destinacija, što bi predstavljalo pečat odobrenja destinaciji koja radi sustavno kako bi se smanjio negativan utjecaj turizma. Područje, osim što posjetiteljima pruža ugodna iskustva, želi sačuvati lokalnu prirodu, kulturu i okoliš, ojačati društvene vrijednosti i biti ekonomski održivo. Općina i turistička zajednica surađuju kako bi osigurali da područje Geirangerfjora bude poželjno mjesto i za posjet i za život.⁴³

Geiranger ima 215 stalnih stanovnika, ali godišnje ga posjeti oko 800 000 do milijun posjetitelja koji dolaze većinom u razdoblju od svibnja do rujna. To podrazumijeva stopu od 1274 posjetitelja dnevno na 100 stanovnika. Posjetiteljima je ulaz u Geirangerfjord olakšan krstarenjem, koje raste u cijeloj zemlji. Broj posjetitelja s kruzera na krstarenju povećan je s oko 200 000 na gotovo 700 000 između 2000. i 2015. godine. Broj kruzera u Norveškim lukama porastao je od 1200 do 2 000 tisuće, a broj putnika po brodu se udvostručio.⁴⁴

Dakle glavni uzroci prekomjernog turizma na području Geirangerfjordasu veliki broj turista po glavi stanovnika, gužve u prometu i u javnom prijevozu te problemi okoliša. Dolazi sve veći broj posjetitelja i utjecaji postaju problematičniji, pogotovo zbog velikog broja kruzera koji stižu u isto vrijeme kada je već na području puno drugih turista. Rast krusing turizma vidljiv je u posljednjih petnaestak godina, ali onedavno dio turista dolazi zbog Disneyeva crtića „Frozen“, u kojem je izmišljeno područje Arendelle izrađeno po uzoru na Norvešku. To je dovelo do sve većeg broja turističkih dolazaka obitelji, posebno onih američkog tržišta. Također i platforme društvenih mreža uvelike pridonose povećanju posjetitelja zbog privlačnosti mjesta. Ti su čimbenici doveli do potpuno rezerviranih hotela,

⁴²Destinasjon Geirangerfjord. *Welcome to Geiranger*. www.fjordnorway.com/, (30.3.2020.)

⁴³Norway. *Places to go/ Fjord Norway*. *GEIRANGERFJORD* www.visitnorway.com/, (30.3.2020.)

⁴⁴Peeters et al. *Research for TRAN Committee - Overtourism: impact and possible policy responses*. 2018 www.europarl.europa.eu/, str. 178., (30.3.2020.)

problema u prometu te gužve na popularnim destinacijama. Uz to, povećani promet brodova na krstarenju uzrokuje zagađenje zraka što prijete zdravlju lokalnog stanovništva.⁴⁵

Rastuća svijest o prenapučenosti na području Geirangerfjorda posebno zabrinjava dionike odgovorne za promociju područja. Kao mjera za bolje održivo upravljanje, agencija Fjord Norveška je počela promovirati planiranje posjeta području u proljeće ili jesen te u zimskim mjesecima, a osim toga pokušava podići privlačnost drugih, manje posjećenih i znanih područja. Ista agencija savjetuje hotelima i lukama za brodove na kružnim putovanjima da u velikoj mjeri povećaju cijene kako bi sve više posjetitelja odlučilo posjetiti manje posjećene mjesece u godini. Turistička zajednica zapadne Norveške, mjesto sa najvećim fjordovima u zemlji, smanjila je proračun za promociju za sljedeću ljetnu sezonu zbog porasta broja posjetitelja nakon već prije spomenutog Disneyevog crtića. Što se tiče krstarećih brodova i njihovih negativnih utjecaja na okoliš, norveška Vlada zahtijeva da se trajekti i krstareći brodovi pokreću na besfosilnim gorivom. Pokrenuti su važni koraci u zaustavljanju promocije područja kako bi se usporio rast posjetitelja, no još se mogu poduzeti daljnji koraci kako bi se odredište prilagodilo velikoj količini posjetitelja.⁴⁶

5.5. Nacionalni park Plitvička jezera

Plitvička jezera su najstariji i najveći nacionalni park Republike Hrvatske, smješten u Gorskoj Hrvatskoj između planinskog lanca Male Kapele i Ličke Plješivice. Nalazi se većim dijelom na području Ličko-senjske i manjim u Karlovačkoj županiji. Nacionalnim parkom proglašen je 8. travnja 1949. godine zahvaljujući procesu osedranja, formiranja sedrene barijere i stvaranja jezera. Na UNESCO-ov Popis svjetske baštine Plitvička jezera uvrštena su 26. listopada 1979. Nacionalni park zauzima površinu nešto manju od tristo kilometara kvadratnih. Sastoji se od jezerskog sustava koji čini 16 imenovanih i nekoliko manjih, kaskadno poredanih jezera. U nacionalnom parku strogo je zabranjeno sakupljanje biljnog materijala i uzimanje bilo kakvih „suvenira“ prirodnog porijekla, hranjenje životinja, kupanje u jezerima, bacanje otpadaka bilo gdje osim u kante za smeće te udaljavanje s označenih staza.⁴⁷

⁴⁵Ibid

⁴⁶Ibid, str. 178.-179.

⁴⁷Nacionalni park Plitvička jezera. *Općenito*. np-plitvicka-jezera.hr/, (25.3.2020.)

Glavni uzroci prekomjernog turizma u Nacionalnom parku Plitvička jezera jesu velik broj posjetitelja, zatim nedostatak kanalizacije i pročišćavanja otpadnih voda, manjak kapaciteta, ekološki problemi te to što gospodarski interes prevladava nad zaštitom Nacionalnog parka. Općenito su vrijednosti nacionalnog parka sačuvane, no postoji određena zabrinutost u vezi s vodenim ekosustavom. Jezera su podvrgnuta eutrofikaciji – prirodnom procesu u kojem se vodno tijelo obogaćuje hranjivim tvarima, često pretjerano. Ljudske aktivnosti utječu na njihovo ubrzanje zbog upotrebe vode i ispuštanja otpadnih voda iz turističke infrastrukture i domaćinstava, poljoprivredne prakse s upotrebom kemikalija te stočarstvo. Te prijetnje zahtijevaju mjere za održavanje protoka vode i smanjenje izvora zagađenja, zaustavljanje urbanizacije i izgradnju učinkovitog sustava upravljanja otpadnim vodama. Do sada nisu razvijene konkretne mjere i pritisci se samo povećavaju. Nedavno je izražena zabrinutost zbog brzog širenja turističkih objekata unutar zaštićenog područja. Osim što to predstavlja prijetnju osjetljivom hidrogeološkom sustavu, rastuća turistička infrastruktura i nekontrolirani broj posjetitelja utječu na vizualni integritet mjesta. Iz nedavnog praćenja UNESCO-a i IUCN-a (Internacionalna zajednica za očuvanje prirode) zaključeno je da, iako je ekološki integritet lokacije sačuvan do sada, trenutna i potencijalna ozbiljna prijetnja koja proizlazi iz turističkih kretanja predstavlja zabrinutost. Iako nadležna tijela pokazuju opredjeljenje za rješavanje tog problema, potrebne su hitne mjere kako bi se smanjili pritisci i spriječila nepovratna šteta.⁴⁸

Dakle, trenutne prijetnje za Nacionalni park Plitvička jezera odnose se na izravne i neizravne ljudske učinke, poput visokog pritiska posjetitelja na područje jezera, oštećenje na nasipnim branama, modifikacija prirodnog sustava (prekomjerno izvlačenje vode iz jezera, eutrofikacija pojačana antropogenim utjecajem) i zagađenje (otpadne vode). Prirodne brane i jezera posebno su ugroženi snažnim pritiskom posjetitelja jer svi posjećuju nacionalni park u vrlo ograničenom području (samo 10% cijelog parka). Potencijalna prijetnja također je transport – potencijalno ispuštanje opasnih tereta. Osim toga, prijetnja su i klimatske promjene -razlog tome jest predviđena niža količina padalina i veće temperature.⁴⁹

Za navedene probleme predložena su sljedeća rješenja: ojačati suradnju, koordinaciju i razmjenu među nacionalnim, regionalnim i lokalnim vlastima o aktivnostima koje imaju stvarni ili potencijalni utjecaj na nacionalni park. Izraditi strateško okruženje u skladu sa IUCN-ovim savjetom o procjeni okoliša, poboljšanje plana upravljanja posjetiteljima kako bi

⁴⁸IUCN-World Heritage Outlook. *Plitvice Lakse National Park*. worldheritageoutlook.iucn.org/, (30.3.2020.)

⁴⁹Ibid

se ublažili utjecaji turizma unutar najosjetljivih područja jezerskog sustava. Održavanje strogo i trajnog nadzora nad vodom, ojačavanje cjelokupnog programa ekološkog nadzora nacionalnog parka. Trebale bi se poduzeti mjere za poticanje lokalnog i ekološkog brenda za certificirane proizvode i usluge koje pruža lokalno stanovništvo.⁵⁰

Najveći dnevni prihvatni kapacitet jest 14 300 posjetitelja. Što se tiče poduzetih konkretnih mjera, kako bi se izbjeglo previše posjetitelja u jednom danu uvedena je online kupnja karata, s točnim vremenom u kojem gost namjerava doći, a dnevno svaki sat pušta se u nacionalni park 1 300 posjetitelja koji nemaju kupljene karte unaprijed. Osim uvođenja online kupnje ulaznica, cijena ulaznica se u vrijeme sezone povećava, i to ovisno o dijelu dana u kojem posjećujete park (Slika 1). Nadalje, nacionalni park ima propisana pravila i opremu koju bi svaki posjetitelj trebao imati, što se i spominje kao jedna od strategija i taktika upravljanja posjetiteljima u zaštićenim područjima.

Slika 1. Cijena ulaznica za NP Plitvička

Cjenik za 2020. god.

Jednodnevne ulaznice

KATEGORIJA POSJETITELJA	PERIOD – CIJENA PO OSOBI (kn)			
	1. 1. – 31. 3. 1. 11. – 31. 12	1. 4. – 31. 5. 1. 10. – 31. 10.	1. 6. – 30. 9.	
			A***	B***
Odrasli	80,00	180,00	300,00	200,00
Odrasli – grupe	75,00	160,00	300,00	200,00
Studenti*	50,00	110,00	200,00	125,00
Studenti – grupe	45,00	100,00	200,00	125,00
Djeca od 7 do 18 godina	35,00	50,00	120,00	70,00
Djeca od 7 do 18 godina – grupe	30,00	45,00	100,00	60,00
Djeca do 7 god. i osobe s posebnim potrebama s invaliditetom preko 50 %**	gratis	gratis	gratis	gratis

* Pravo na studentsku ulaznicu ostvaruje se isključivo uz predložene važeće studentske iskaznice kojom se potvrđuje status i identitet studenta.

** Za ostvarenje popusta potrebno je predložiti iskaznicu.

*** Od 1. 6. do 31. 8. cijena A vrijedi do 16 h, a cijena B poslije 16 h.

Od 1. 9. do 30. 9. cijena A vrijedi do 15 h, a B poslije 15 h.

jezera

Izvor: Nacionalni park Plitvička jezera. Cjenik. <https://np-plitvicka-jezera.hr/planirajte-posjet/cjenik/>

⁵⁰Peeters et al. *Research for TRAN Committee - Overtourism: impact and possible policy responses*. 2018 www.europarl.europa.eu/, str. 189., (30.3.2020.)

6. ZAKLJUČAK

Potvrđena je hipoteza da „...prekomjerni turizam ima štetan utjecaj na zaštićena područja...“, što je vidljivo iz petog poglavlja u kojem su dani primjeri zaštićenih područja, koji se suočavaju s prekomjernim turizmom, iz Hrvatske, Europe te svijeta. Osim uzroka, navedene su mjere koje se ili koje će se koristiti u suočavanju s prekomjernim turizmom. Većina destinacija ima isti problem – preveliki broj ljudi na jednom području u isto vrijeme. To ne samo da utječe na okoliš, već i na lokalno stanovništvo.

Sve se veći broj turističkih destinacija suočava s problemom prekomjernog turizma i njegovim utjecajima. Možemo ga definirati kao situaciju u kojoj utjecaj turizma u određenim trenucima i na određenim lokacijama premašuje fizički, ekološki, socijalni prag. Kako bi se smanjila mogućnost prekomjernog turizma na zaštićenim područjima, turizmom i posjetiteljima treba upravljati na održiv način, što znači koristiti resurse i područja u onoj mjeri u kojoj neće biti uništeni i biti će ih moguće upotrijebiti u budućnosti i tako ih sačuvati za buduće generacije. Kroz završni rad se spominje pojam održivog turizma, koji bi se trebao provoditi kako bi se optimalno iskoristili resursi okoliša koji predstavljaju ključni element razvoja turizma. Osim prirodnih resursa, održivi turizam poštuje sociokulturnu jedinstvenost lokalnih zajednica. Kao alat koji bi trebao umanjiti negativne utjecaje prekomjernog turizma navodi se kvalitetno upravljanje zaštićenim područjima te upravljanje posjetiteljima. Neke od strategija koje se navode su smanjenje uporabe problematičnih područja, izmijeniti vrijeme upotrebe prostora, povećati otpornosti resursa i tako dalje. U završnom radu navode se i trendovi koji utječu na pojavu prekomjernog turizma, poput jeftinijih putovanja, Interneta i društvenih medija te ekonomije djeljenja.

Kao polazišna točka mjerenja prekomjernog turizma navodi se prihvatni kapacitet. Postoji petvrsta kapaciteta, a to su ekološko-okolišni kapacitet, kapacitet fizičkog objekta, socijalno-percepcijski kapacitet, ekonomska nosivost i psihološki kapacitet. Često se u svakodnevnom govoru prekomjerni turizam i masovni turizam koriste kao sinonimi, no prema navedenim definicijama u završnome radu vidljivo je da im značenja i nisu jednaka. Iako definicije i značenje pojmova nisu iste, vidljiv je utjecaj masovnog turizma na pojavu prekomjernog turizma.

U provedenom istraživanju analizirani su ključni izazovi s kojima se susreću zaštićena područja koja imaju problem prekomjernog turizma, a također ponuđena su i moguća rješenja kroz prikaz karakterističnih studija slučaja. Provedena analiza primjera zaštićenih područja

prikazuje da gotovo sve takve destinacije imaju problem sa prevelikom koncentracijom ljudi u jednom vremenskom razdoblju te problem s otpadnim vodama. Na temelju analiziranih mogućih rješenja zaključuje se da održivo upravljanje turizmom i posjetiteljima u zaštićenih područjima može reducirati negativne posljedice prekomjernog turizma, kako na okoliš tako i na lokalne zajednice.

Popis slika

Slika 1: Cijena ulaznica za NP Plitvička jezera.....28

Popis tablica

Tablica 1: Kategorija, broj zaštićenih područja, površina te udio ukupne površine RH.....10

Tablica 2: Strategije i taktike upravljanja posjetiteljima u zaštićenim područjima.....24

LITERATURA

Knjige:

1. Alfier, Dragutin(2010.):*Zaštita prirode u razvijanju turizma*. Nova stvarnost. Zagreb
2. Douglas, Norman(2001.) ; Douglas, Ngaire.; Derrett, Ros. *SpecialInterestTourism*. John Wiley&Sons Australia
3. Čavlek, Nevenka; Bartoluci, Mato; Prebežac, Darko; Kesar, Oliver i suradnici (2011.): *Turizam – ekonomske osnove i organizacijski sustav*. Školska knjiga. Zagreb
4. Gržinić, Jasmina(2019.): *Uvod u turizam: povijest, razvoj, perspektive*. Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
4. Martinić Ivan(2010.): *Upravljanje zaštićenim područjima prirode*. Šumarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb
5. Vukonić, Boris(2001.): *Turizam i razvoj: pojam, načela, postupci*. Mikrorad. Zagreb
6. Honey, Martha(1999.): *Ecotourism and Sustainable Development: Who Owns Paradise?*. Island Press

Internet:

1. Arizona. *Grand Canyon National Park*. <https://www.visittheusa.com/destination/grand-canyon-national-park>, pristupljeno 30.3.2020.
2. Destinasjon Geirangerfjord. *Welcome to Geiranger*. <https://www.fjordnorway.com/geiranger/>, 30.3.2020.
3. Eagles, Paul F.J.; McCool, Stephen F.; Haynes, Christopher D.A. (2002). *Sustainable Tourism in Protected Areas: Guidelines for Planning and Management*. IUCN Gland, Switzerland and Cambridge, <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/PAG-008.pdf>, pristupljeno: 25.3.2020
4. Erkan, Sezgin; Medet, Yolal(2012). *Golden Age of Mass Tourism: Its History and Development, Visions for Global Tourism Industry – Creating and Sustaining Competitive Strategies*, InTech, <http://www.intechopen.com/books/visions-for-global-tourismindustry-creating-and-sustaining-competitive-strategies/mass-tourism-its-history-and-development-in-the-golden-age>, pristupljeno: 25.3.2020
5. Fefer, J., De Urioste-Stone, S. M., Daigle, J., & Silka, L. (2018). *Understanding the Perceived Effectiveness of Applying the Visitor Experience and Resource Protection (VERP) Framework for Recreation Planning: A Multi-Case Study in U.S. National*

- Parks. The Qualitative Report*, <https://nsuworks.nova.edu/tqr/vol23/iss7/6> , pristupljeno: 30.3.2020
6. Harriott, Vicki J. (2002). *Marine tourism impacts and their management on the Great Barrier Reef*. CRC Reef Research Centre Technical Report No 46. CRC Reef Research Centre, Townsville, <https://www.rrrc.org.au/wp-content/uploads/2014/04/Technical-Report-46.pdf> , pristupljeno 22. 8. 2020.
 7. Hausold, Andrea: *Social Media Boost the Over-tourism Crisis*. TourismReview. www.tourism-review.com/, 22.8.2020.
 8. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje: *Veliki koraljni greben*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=64177> pristupljeno 22. 8. 2020. <https://www.zakon.hr/z/403/Zakon-o-za%C5%A1titi-priode>, pristupljeno: 31.3.2020
 9. IUCN. World Heritage Outlook. <https://worldheritageoutlook.iucn.org/>, pristupljeno: 30.3.2020
 10. Leung, Yu-Fai; Spenceley, Anna; Hvenegaard, Glen; Buckley, Ralf: *Tourism and visitor management in protected areas: Guidelines for sustainability*. Best Practice Protected Area Guidelines Series No. 27, Gland, Switzerland. 2018, <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/PAG-027-En.pdf>, pristupljeno: 25.3.2020
 11. Matofska, Benita: *The Sharing Economy*. CultureHive.2017. www.culturehive.co.uk/, pristupljeno 22.8.2020.
 12. Mccool, Stephen F.; Lime David W.: *Tourism Carrying Capacity: Tempting Fantasy or Useful Reality?* University of Montana. Journal of Sustainable Tourism, 2001, , https://www.researchgate.net/publication/228729166_Tourism_Carrying_Capacity_Tempting_Fantasy_or_Useful_Reality?enrichId=rgreq-a3456bf59955698e9c5f84353136ab09-XXX&enrichSource=Y292ZXJQYWdlOzIyODcyOTE2NjtBUzoxMDE1NDg5Mjc0ODgwMDVAMTQwMTIyMjU1OTUwNg%3D%3D&el=1_x_2&esc=publicationCoverPdf, pristupljeno: 30.3.2020
 13. Ministarstvo zaštite okoliša i energetike. Zavod za zaštitu okoliša i prirode. <http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/zasticena-podrucja/zasticena-podrucja/zasticena-podrucja-u-rh>, pristupljeno: 25.3.2020
 14. Nacionalni park Plitvička jezera. *Općenito*. <https://np-plitvicka-jezera.hr/o-parku/opcenito/> , pristupljeno 25.3.2020.
 15. Norway. *Places to go/ Fjord Norway*. *GEIRANGERFJORD* <https://www.visitnorway.com/places-to-go/fjord-norway/the-geirangerfjord/>, 30.3.2020.
 16. Peeters, P., Gössling, S., Klijs, J., Milano, C., Novelli, M., Dijkmans, C., Eijgelaar, E., Hartman, S., Heslinga, J., Isaac, R., Mitas, O., Moretti, S., Nawijn, J., Papp, B. and Postma, A., 2018. *Research for TRAN Committee - Overtourism: impact and possible policy responses, European Parliament*. Policy Department for Structural and Cohesion

Policies, Brussels.

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/629184/IPOL_STU\(2018\)629184_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/629184/IPOL_STU(2018)629184_EN.pdf) , pristupljeno: 30.3.2020.

17. Taiminen,
Saara: *The negative impacts of overtourism on tourism destination from environmental and socio-cultural perspectives*. International Business. ARCADA. 2018,
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/158561/Thesis_SaaraTaiminen.pdf?sequence=1&isAllowed=y, pristupljeno: 25.3.2020
18. World
Tourism Organization (UNWTO); Centre of Expertise Leisure, Tourism & Hospitality; NHTV Breda University of Applied Sciences; and NHL Stenden University of Applied Sciences (2018). *'Overtourism'? – Understanding and Managing Urban Tourism Growth beyond Perceptions, Executive Summary*, UNWTO, Madrid
<https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284420070>, pristupljeno: 25.3.2020.

Sažetak

Iako postoje mnogobrojne koristi od turizma za turističku destinaciju i lokalnu zajednicu, posebice za prirodna zaštićena područja, postoji i opasnost od pojave prekomjernog turizma kao posljedica „industrijalizacije“ prirodnih resursa i nedovoljno kvalitetnog upravljanja destinacijom. Prekomjerni turizam je relativno mlad pojam, a može se opisati kao situacija u kojoj turizam ima negativan utjecaj na destinaciju zbog prevelike koncentracije posjetitelja na nekom području. Najčešće se ono očituje u zagađenosti okoliša i zraka, nezadovoljstvu lokalnog stanovništva, buke, a često dolazi i do pojave u kojoj turisti smetaju turistima, odnosno posjetitelj ne može dobiti „pravo“ iskustvo zbog prenapučenosti. Osim toga, dolazi do gubljenja autentičnosti, slabljenja kulture, a time i smanjenja kvalitete života lokalnog stanovništva.

Održivi turizam je pojam koji bi trebali usvojiti i turisti i turistička poduzeća, što znači da bi trebali maksimizirati pozitivne, a minimizirati negativne posljedice za prirodna područja. Održivi razvoj turizma uvjetuje zaštitu i održivost turističkih resursa destinacije, a temeljenje na zadovoljenju potreba sadašnjih i budućih generacija. U ovom završnom radu, kao način primjene održivog turizma, navodi se upravljanje turistima. Zaštićena su područja ključni dio globalne strategije očuvanja, a turizam pruža jedinstven način povezivanja posjetitelja s vrijednostima zaštićenog područja. Neadekvatan te loše vođen i planiran turizam na zaštićenim područjima dovodi do negativnih utjecaja na živi svijet, krajolik te bazne resurse zaštićenih područja.

Završni rad sastoji se od pet cjelina. Poglavlje nakon uvoda odnosi se na definiranje turizma te njegovog povijesnog razvoja na svjetskoj razini i u Republici Hrvatskoj. Zatim su pojašnjena zaštićena područja, njihova podjela te njihova uloga kao turističke destinacije. Sam pojam prekomjernog turizma pojašnjen je u trećem poglavlju, a spominje se i polazišna točka mjerenja prekomjernog turizma – prihvatni kapacitet destinacije. Drugi dio rada odnosi se na rješavanje problema prekomjernog turizma, uvodeći efikasno upravljanje posjetiteljima kao način provedbe održivog turizma. Nakon toga slijede primjeri turističkih destinacija i moguća rješenja za prekomjerni turizam na zaštićenim područjima, a navedeni su primjeri iz svijeta (Nacionalni park Grand Canyon i Veliki koraljni greben), Europe (područje Geirangerfjorda) te Republike Hrvatske (Nacionalni park Plitvička jezera).

Ključne riječi: zaštićena područja, prekomjerni turizam, održivi turizam, upravljanje posjetiteljima

Summary

Although there are many positive impacts of tourism for tourism destination and the local community, especially for protected areas, there is a danger of overtourism as a result of „industrialization“ of natural resources and poor quality management of the destination. Overtourism is a relatively young concept and can be described as a situation in which tourism has a negative impact on the destination due to the excessive concentration of visitors on an area. It is most often manifested through air and environment pollution, dissatisfaction of local residents and often there is a phenomenon in which tourists disturb other tourists, for example the visitor can not get a real experience due to overcrowding. Except that, there is a loss of authenticity, culture and reduction in the quality of life of the local population.

Sustainable tourism is a concept that should be adopted by tourists and tourism companies, which means that they should maximize the positive and minimize the negative impacts for protected areas. Sustainable development of the tourism determines the protection and sustainability of the tourism resources of destinations, and it must be based on meeting the needs of present and future generations. In this final paper, as a way of applying sustainable tourism, tourism management is mentioned. Protected areas are a key part of the global conservation strategy and tourism provides a unique way to connect visitors with the values of the protected area. Inadequate and poorly managed and planned tourism in protected areas leads to negative impacts on the wildlife, landscape and base resources of protected areas.

This final paper consists of five chapters. The chapter after the introduction refers to the definition of tourism and its historical development at the global level and in Croatia. After that, the protected areas and their division and how they act as tourism destinations are explained. The concept of the overtourism is explained in the third chapter and also the starting point of measuring overtourism is mentioned - the carrying capacity of the destination. The second part deals with solving the problem of overtourism in protected areas and sustainable tourism and also visitor management as a way to implement sustainable tourism. This is followed by examples of tourism destinations and possible solutions for overtourism in protected areas. The examples are from the global level (Grand Canyon National Park and The Great Barrier Reef), from Europe (Geirangerfjord Area) and from Croatia (Plitvice Lakes National Park).

Keywords: protected areas, overtourism, sustainable tourism, visitor management